VARNINGARNA VI FÖRSTÅR, VÄGLEDNINGEN VI SAKNAR

En essä om skärmtid, medielogik och offentlighetens blinda fläck

Jag sitter på soffan med min son under hans bestämda skärmtid. Han har paddan (iPaden) i knät, jag är fast i min mobil samtidigt som jag intalar mig själv att jag har uppsikt över honom. Vi har valt ett klipp tillsammans, något som jag tidigare sett, och uppfattat som okej, men ganska snart klickar han sig vidare i Youtubes rekommendationsflöde, i vilket man aldrig vet vad som kommer härnäst. Och så händer det, en av de där AI-genererade videorna dyker upp. Det är blinkande i alla regnbågens färger, tigrar, barnprogramskaraktärer och bilar rör sig i en loop till en instrumental som knappt bör kallas för musik. Min reaktion blir direkt, det här är inte bra. Jag ber honom då stänga av paddan, men utan någon vidare plan.

Det som sedan dröjer sig kvar hos mig är inte de audiovisuella elementen och videon som sådan, utan snarare sonens blick när han tittar på mig och väntar på vad jag ska föreslå att han ska titta på i stället. Jag inser då att jag inte har något riktigt svar. Jag vet ju tydligt vad han ska undvika. Jag vet att AI-genererat innehåll ämnat för barn kan vara problematiskt, att snabba klipp och blinkande stimuli anses vara skadliga, och att rekommendationerna för hans åldersgrupp bygger på kraftiga begränsningar. Den kunskapen har jag inhämtat genom rubriker, reportage och kommentarer från experter. Men när jag ska börja fundera på vad han faktiskt bör titta på, vad som kan anses som bra, tryggt, utvecklande eller roligt uppstår det ett tomrum. Det är en märklig asymmetri, och det är just det den här essän kommer behandla.

Det offentliga samtalet kring skärmtid för barn är i första hand ett samtal om begränsningar. När ämnet kommer på tal i tidningsartiklar, föräldramöten eller politiska utspel är ramen ofta densamma: mätningar och begränsningar i tid, beroenden som ska diagnosticeras, faror som ska identifieras och de vuxnas återtagande av kontroll. Enligt Robert Entman kan framing beskrivas som en process där kommunikatörer definierar problem, identifierar orsaker, gör moraliska bedömningar och föreslår lösningar (Entman, 1993, s. 52). Här passar även frågan om skärmtid in. Problemet formuleras och ramas in som för mycket skärmtid. Orsaken läggs alltså på brister i föräldrakontroll eller utformningen av teknikindustrin och lösningen blir tidsbegränsningar.

Det är egentligen inte något principiellt fel med att se på skärmanvändning genom ett riskperspektiv. Forskningen visar att sammanhang, innehåll och social kontext är avgörande för hur digital användning har en påverkan på våra barn, vilket innebär att tiden de spenderar visserligen är en faktor, men inte den enda och troligtvis inte den viktigaste. OECD:s rapport How's Life for Children in the Digital Age visar också att de digitala medierna inte kan förstås som separata från barns liv, utan som en självklar del av deras vardagliga liv och erfarenheter. Rapporten betonar att den aktuella frågan om digitala medier i relation till barns användning måste analyseras utifrån innehåll, sammanhang och relationer (OECD, 2021). Därför blir inte problemet att tidsaspekten diskuteras, utan att den tar över så i den grad att innehåll, relation och situation blir svåra att se. Debatten kan i detta avseende förstås som ett exempel på det som Stiernstedt beskriver som pragmatisk och effektiviserande mediekritik, där fokuset ligger på mätbara lösningar och regleringar snarare än på en djupare analys av strukturerna som formar medieanvändningen (Stiernstedt, 2014, s. 14).

Det som även är viktigt att tänka på är vad som egentligen står på spel i diskussionen. Det handlar inte enbart om den allmänna meningen av barns skärmtid, utan även om hur ett visst offentligt narrativ har kommit att dominera förståelsen av digital användning. När skärmar reduceras till frågor om minuter och gränser riskerar övriga dimensioner att osynliggöras: den sociala kontexten, innehållets kvalitet, barnets aktiva roll och de olika syften som tekniken och användningen faktiskt kan fylla. Debatten låser sig ofta i motsatsförhållande mellan risk och försvar istället för att öppna upp en nyanserad diskussion om hur digitalt liv och hur det kan se ut. Stiernstedt menar att mediekritik riskerar att förlora den orienterande funktionen om den huvudsakligen producerar oro och misstänksamhet utan att samtidigt göra mediernas funktionssätt begripliga (Stiernstedt, 2014, s. 15–17). I den här debatten blir det tydligt: föräldrar förses med varningar och gränser, men inte verktygen för att förstå kvalitet, relation och sammanhang i barnens liv.

I den här texten används mediekritik inte för att granska enskilda publiceringar eller peka ut felaktiga artiklar, utan snarare för att förstå hur mediernas former och institutionella villkor påverkar vad som sägs i offentligheten. Detta ligger även nära Stiernstedts definition av mediekritik; som kritik av mediernas innehåll, format och institutioner i syfte att förändra funktionen av medier (Stiernstedt, 2014, s. 7–10).
Medielogik som uttryck används ofta för att beskriva hur berättarkonventioner, journalistiska format och nyhetsvärdering påverkar vilka berättelser som uppnår synlighet i offentligheten.

Det är inte enbart att journalister medvetet förvanskar verkligheten, utan snarare om att de arbetar inom former som gynnar vissa narrativ framför andra (Altheide & Snow, 1979). I det här sammanhanget framstår larmnyheten som ett särskilt fungerande format; ett tydligt hot, ett offer, en varning och ofta en expert som även bekräftar allvaret. Det är ett narrativ som väcker känslor, är lätt att förstå och lätt får spridning.

Berättelser om barn som lär sig koda, skapar förståelse av rumsliga samband eller bygger relationer med hjälp av digitala verktyg är betydligt mer utmanande att omvandla till slagkraftiga rubriker. De saknar det omedelbara hotet, tydlig moralisk konflikt och en snabb slutsats. ”Skärmar kan skada barns hjärnor” är i journalistisk mening en stark berättelse. ”Barns digitala liv är komplexa och situationsberoende” är betydligt svagare. Medielandskapet är präglat av konkurrens om uppmärksamhet i vilken den förstnämnda rubriken därför dominerar.

Kirsten Drotner beskriver i sin analys av mediepanik hur nya medier återkommande omges av moralisk oro, speciellt när barn placeras i centrum för en debatt. Historiskt har liknande paniker uppstått kring serietidningar, biografer och videovåld. Skärmtidsdebatten är såklart inte identisk med några av de nämnda, men den delar grundstrukturen av: ny teknik, föreställningar om sårbar barndom och ett starkt vuxenansvar att skydda. Det rör sig alltså inte om en vilja att vilseleda, utan snarare om ett återkommande kulturellt mönster som aktiveras då nya medier utmanar de normer som redan är etablerade (Drotner, 1999).

Diskursen resulterar inte endast i en viss typ av journalistik, utan även en viss typ av föräldraskap. När det offentliga samtalet fokuserar på risker förflyttas ansvaret för tolkning och agerande ned på individen. Det betyder i sin tur att föräldrar förväntas agera som avgörande riskbedömare i ett mycket mer komplext medielandskap. De ska avgöra vad som är skadligt, när gränssättning ska appliceras och vilka konsekvenser olika former av användning kan få, ofta med utgångspunkt i generella varningar snarare än situationsbaserad vägledning.

Kaun beskriver hur det ökade fokuset på individers mediekunnighet och ansvar medför risken att fungera som en ansvarsförskjutning, där de strukturella problemen i mediesystemen omvandlas till individuella val- och kompetensfrågor. Där politiska eller institutionella

lösningar eventuellt bör lyftas, betonas i stället den enskilda individens förmåga att navigera rätt i ett medielandskap av hög komplexitet (Kaun, 2014 s. 39–40).

Och så återkommer jag till den där stunden i soffan med min son. Hans frågvisa blick när skärmen stängdes av, väntande på ett svar jag inte riktigt hade förmåga att producera. Vad händer nu? Problemet, som jag kommit fram till var alltså inte brist på information utan snarare det motsatta. Det finns ett överflöde av information i form av varningar, rekommendationer, expertutlåtanden och begränsningar. Vad jag faktiskt saknade var någon form av vägledning. Det offentliga samtalet har lärt mig vad man bör oroa sig för men inte hur man navigerar sig framåt.

Den här essän har argumenterat för att asymmetrin inte är en tillfällighet utan snarare producerad genom en medielogik som premierar risker, omedelbara hot och moralisk konflikt före komplexitet och kontext. När den offentliga debatten upprepningsvis ramar in barnens digitala liv som problem med exponering och skador, skiftas ansvaret ned på föräldrar som i sin tur förväntas översätta riskerna till konkret beslutsfattande. Ofta ska detta ske utan meningsfull vägledning gällande kvalitet, relationsbyggnad eller syfte. Från den utgångspunkten kan man se det som att föräldrars osäkerhet inte bör ses som ett personligt nederlag utan snarare ett resultat av ett mer komplext strukturellt problem.

Vidare ska inte detta ses som ett argument för att avslå risker. Att barn rör sig på digitala miljöer medför självklart risker och ska även ses på utifrån de premisserna. Men en diskurs som begränsar utrymme för nyans, kontextuell förståelse eller situationsbaserat beslutsfattande underminerar i slutändan sitt eget syfte. Ett offentligt samtal som i hög grad producerar oro men i låg grad producerar förståelse kommer inte heller att stärka vuxna i deras föräldraskap utan lämnar de snarare mer vilsna.

Så den kanske viktigaste distinktionen blir således inte mellan; skärmtid eller inte skärmtid, utan snarare mellan; att se digitala medier som ett hot att försvara sig mot eller ett landskap att navigera sig och hitta balans inom. Det förstnämnda uppmuntrar oss till oro och kontroll medan det sistnämnda är bjuder in till dialog och delat ansvar.

Om mediekritiken ska återgå till sin orienterande funktion måste vi se bortom varningarna isolerade från kontext och vara tydlig i hur meningsfullt kontextualiserande engagemang kan

se ut. Och endast vid en sådan utgångspunkt kan frågan: *Och nu då?* Landa i någonting mer än en frågvis, uppgiven tystnad.

Referenser

Drotner, K. (1999). *Dangerous Media? Panic Discourses and Dilemmas of Modernity*. *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, 35(3), 593–619.

Entman, R. M. (1993). *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. Journal of Communication*, 43(4), 51–58.

Stiernstedt, F. (2014). *Mediekritik.* Stockholm: Studentlitteratur.

OECD (2021). *How's Life for Children in the Digital Age?* Paris: OECD Publishing.